

ВІДГУК
офіційного опонента,
доктора економічних наук, старшого наукового співробітника
Лайко Олександра Івановича
на дисертаційну роботу Полякової Юлії Володимирівни
на тему: “Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності
регіонів України в процесі євроінтеграції”,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 –
розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність теми дослідження та зв’язок роботи з державними науковими програмами і темами

Важливість євроінтеграції України, необхідність реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зумовлюють доцільність вироблення стратегічних напрямів та адаптації дієвих механізмів економічного розвитку, успішно застосовуваних в європейській практиці. Одним з пріоритетів економічного зростання в країнах-членах ЄС є інноваційна політика, орієнтована на зміцнення конкурентоспроможності та оптимізацію засобів стимулювання інноваційної активності, інституціональну підтримку, формування інноваційних рейтингів та прогнозів, визначення стратегій інноваційного розвитку на усіх рівнях управління. В країнах-членах ЄС постійно зростає значущість наукових досліджень, інноваційних розробок і технологій як чинників економічного розвитку та соціального прогресу. У сучасній вітчизняній практиці не достатньо ефективною видається підтримка науково-дослідницької та інноваційної діяльності як на національному, так і на регіональному рівнях. Інноваційна активність, її інституціональне, організаційно-економічне та фінансове забезпечення залишається неспіввимірним порівняно із європейськими показниками. Подальший розвиток регіонів України та підвищення рівня їх конкурентоспроможності в умовах глобального середовища тісно пов’язані з гармонізацією та ефективністю інноваційної та регіональних політик з використанням досвіду регіонів країн-членів ЄС,

результатами імплементації науково-методичних та прикладних підходів до формування і реалізації загальнонаціональних і регіональних стратегій інноваційного розвитку. Викладене дозволяє стверджувати про актуальність теми дисертаційної роботи Полякової Ю. В. “Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції”.

Тема роботи є актуальною з огляду на її безпосередній зв'язок із основними напрямками та темами наукових досліджень. Так, дисертантом взято участь у виконанні наукових тем: “Визначення перспектив участі суб'єктів господарювання прикордонних регіонів України у глобальних ланцюгах доданої вартості (номер державної реєстрації 0118U001494); “Трансформація економічного середовища прикордонних територій в рамках дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС” (номер державної реєстрації 0116U004037); “Обґрунтування заходів державного сприяння міжнародному трансферу технологій у контексті розширення зони вільної торгівлі” (номер державної реєстрації 0108U00952); “Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного підприємництва з урахуванням світового досвіду” (номер державної реєстрації 0107U02508); “Стратегічні пріоритети економічної безпеки розвитку України в умовах глобальної економіки” (номер державної реєстрації 0115U001873); “Напрями та механізми зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання в процесі європейської інтеграції” (номер державної реєстрації 0116U006779).

2. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Ознайомлення із дисертаційною роботою дозволяє зробити висновок про логічну послідовність, підпорядкованість меті і завданням дослідження, відповідність об'єкту і предмету застосованій сукупності методів і прийомів наукового пізнання. Поставлені завдання, які автор вирішує у процесі проведення дослідження, за змістом, глибиною висвітлення та переконливістю аргументів, свідчать про ґрунтовний аналіз проблематики

забезпечення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах в процесі європейської інтеграції та прикладну значущість представлених аналітичних висновків і рекомендацій.

Роботі властива логічна структурованість викладення матеріалу, чіткість формулювань та аргументованість основних положень. Отримані результати є науково обґрунтованими, базуються на використанні сучасних методів дослідження, репрезентативній науковій, дослідницько-аналітичній і статистичній базі та їх кваліфікованій інтерпретації. Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають належне теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування, відповідно до сформульованої мети та завдань дослідження.

Використаний дисертантом методологічний базис включає сукупність методів наукового пізнання, що дозволило обґрунтувати теоретико-методологічні основи та механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів України в умовах поглиблення євроінтеграції. Для цього у роботі застосовано метод головних компонентів (для дослідження найвпливовіших факторів інноваційної активності підприємств), стратегічного управління (при розробці концептуальних засад стратегічного програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів), економетричного моделювання (у процесі встановлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками), групування (для кластеризації регіонів України за структурою конкурентоспроможності), таксономічного аналізу (для статистичного аналізу інноваційної активності регіонів), багатофакторного порівняльного аналізу (для оцінювання інноваційного потенціалу регіонів), стандартизації показників (у дослідженні інноваційної привабливості регіонів), нечіткої логіки (для виявлення залежності показників результативності інноваційної діяльності та інноваційної активності в регіонах), аналізу ефективності продуктивних систем (для оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіонів), системно-динамічного моделювання (для

виявлення взаємозв'язків показників регіонального розвитку та інноваційного потенціалу конкурентоспроможності).

Отримані у процесі дослідження результати базуються на опрацюванні широкої інформаційної бази – законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, міжнародних угод, зокрема Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, вітчизняних стратегічних загальнонаціональних та регіональних програмних та нормативно-розпорядчих документів України, офіційних даних Державної служби статистики України та Євростату, наукових публікацій вітчизняних та іноземних науковців, результатів аналітичних розрахунків автора.

3. Основні наукові результати дисертації, отримані особисто здобувачем полягають в обґрунтуванні теоретичних та методологічних положень, визначенні стратегічних пріоритетів і розробці механізмів використання інноваційного чинника зміцнення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах на сучасному етапі євроінтеграції. Зміст дисертації детально в логічній послідовності розкриває мету і завдання проведеного дослідження, а отримані висновки та результати підтверджують їх виконання. Наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у розв'язання науково-прикладної проблеми інноваційного забезпечення підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції, такі:

1. Обґрунтування теоретичних положень та методологічних підходів до оцінювання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності регіону, запровадження поняття “інноваційний потенціал конкурентоспроможності регіону”, який розкривається як визначальний чинник регіонального розвитку за умов створення інноваційної інфраструктури, зростання вагомості регіональних органів державного управління і місцевого самоврядування у побудові раціонально доцільного інституціонального базису, оперативного моніторингу, з застосуванням розробленого інтегрального показника та коефіцієнта ефективності використання інноваційного потенціалу конкурентоспроможності, спрямованих на

проведення системного аналізу та прогнозування динаміки конкурентоспроможності регіонів (с. 176-181).

2. Обґрунтування концептуальних засад стратегічного програмування та інституціонального проектування раціональної просторово-секторальної спеціалізації регіонів на основі запропонованих базових принципів: солідарного партнерства та розподілу компетенцій у вирішенні завдань; мотивованість на результати; визнання першочерговості досконалого інституціонального забезпечення; визначення генеральної цілі підвищення конкурентоспроможності; операційних завдань забезпечення ефективності регіональних інноваційних систем, міжрегіональної інтеграції, багатоструктурної регіональної спеціалізації, зміцнення природних та трансформація набутих конкурентних переваг; існуючих форм просторової організації інноваційного бізнесу; розвитку інфраструктурного, фінансового, інформаційного та управлінського забезпечення; формулювання переліку критеріальних обмежень (науково-технологічна, економічна, демографічна, екологічна безпека) (с. 278-279).

3. Обґрунтування методологічних підходів до процесів моделювання компонентної структури інноваційного потенціалу регіонів на основі методів нечіткої логіки. Це дозволило виявити незначний вплив чисельності дослідників та істотно більший вплив обсягів витрат на інноваційну діяльність і довести першочерговість заходів з диверсифікації джерел і адаптації європейських підходів до фінансового забезпечення та пріоритетність залучення зовнішніх ресурсів (с. 292-294).

4. Удосконалено теоретико-методологічні основи проведення дослідження конкурентоспроможності регіонів і обґрунтування стратегічних напрямів її підвищення на основі використання визначеної сукупності взаємопов'язаних етапів і методів: вибору множини показників; розрахунків часткових та інтегральних індикаторів; виявлення головних детермінант конкурентоспроможності; обґрунтування стратегічних пріоритетів і засобів підвищення конкурентоспроможності; імплементація європейських практик

управління проблемно-орієнтованими програмами підвищення конкурентоспроможності (с. 140-144).

5. Усталене поняття “конкурентоспроможність регіону” доповнено динамічно змінними в умовах техноглобалізму характеристиками спроможності до створення нових або перетворення існуючих конкурентних переваг з наголосом на домінантності процесно-часового інноваційного чинника соціальних, науково-технологічних, економічних та управлінських трансформацій (с. 129-130).

6. Розвинено методи порівняльного аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів шляхом встановлення взаємозв'язку між ними, на основі чого виявлено критично надмірний рівень регіональної диференціації, об'єктивні перешкоди ефективного використання інноваційного потенціалу, які потребують усунення для підвищення конкурентоспроможності окремих регіонів і протидії загрозам уповільнення соціально-економічного розвитку, посилення депресивності економіки регіонів, дивергентних проявів, міжрегіональних суперечностей та гарантування економічній безпеці держави (с. 232-235).

7. Набули подальшого розвитку концептуальні положення створення регіональних інноваційних систем, які передбачають: ефективне функціонування інститутів інноваційної інфраструктури; орієнтацію на своєчасне розв'язання системних проблем і усунення негативних тенденцій науково-технологічного та інноваційного розвитку; застосування індикативного планування заходів досягнення середньострокових цілей модернізації інфраструктури; концентрацію фінансових, кадрових ресурсів і організаційних засобів на інституціональній компоненті євроінтеграції через імплементацію вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Застосування пропонованих положень у стратегуванні регіонального розвитку передбачає подолання наслідків міжрегіональної асиметрії інноваційної активності, збереження і комерціалізацію інтелектуального капіталу, поліпшення якості процесу управління використанням

інноваційного потенціалу, впровадження в регіонах України інституціонального забезпечення регіональної та інноваційної політики ЄС, реалізацію Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію (с. 337-343).

8. Розвинено методологічні основи розроблення регіональних стратегій розвитку, які доповнені обґрунтуванням доцільності використання інноваційного чинника зміцнення існуючих і трансформації до умов техноглобалізму набутих конкурентних переваг, селективного вибору раціональної спеціалізації регіонів у формі технологічно-інноваційної, промислово-інноваційної, секторально-інноваційної, еколого-інноваційної спеціалізацій з окресленням системних характеристик, стратегічних цілей та операційних завдань, організаційно-інституціонального базису і критеріальних обмежень їх прикладної реалізації (с. 320-321).

9. Обґрунтовано науково-методичні та організаційні передумови ефективного функціонування регіональних інноваційних систем з узгодженням їх структурної побудови і функцій з глобальними та мегарегіональними технологічними циклами та прогнозними оцінками динаміки на основі результатів рейтингування і аналізу інноваційного потенціалу та інноваційної привабливості регіонів (с. 237-238).

10. Удосконалено науково-прикладні принципи розроблення регіональних стратегій і програм, спрямованих на зміцнення конкурентоспроможності, а саме: визначення орієнтирів та інноваційних засобів стабільного зростання; послідовність етапів формування “знизу-догори”; раціональний вибір видів економічної діяльності або галузей з відповідною спеціалізацією; орієнтація наукових, дослідницьких та інноваційних проектів на розвиток і використання інноваційного потенціалу; зміцнення природних і модернізація набутих конкурентних переваг; важливість імплементації європейських практик управління інноваційними програмами підвищення конкурентоспроможності регіонів (с. 284-291).

12. Розвинено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження впливу технологічних укладів на конкурентоспроможність регіонів, яке охоплює

обґрунтування домінантних тенденцій їх зміни та технологічної диференціації економіки регіонів, пріоритетність використання апробованих європейською практикою інтеграційних засобів підвищення конкурентоспроможності підприємств, їх солідарної участі з державою у фінансуванні наукових досліджень (с. 79-81).

4. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Достовірність результатів дослідження, наукова та практична значущість дисертаційної роботи підтверджується відповідними довідками про впровадження, апробацією на 23 національних та міжнародних конференціях, 30 наукових фахових публікаціях отриманих результатів.

Теоретичні, методологічні положення і практичні рекомендації доцільно використати у наукових дослідженнях та в розробці системних засобів підвищення конкурентоспроможності регіонів України на інноваційних засадах. Важливість отриманих результатів полягає у їх прикладному застосуванні органами державного, регіонального або місцевого управління для розвитку і використання інноваційного потенціалу при забезпеченні конкурентоспроможності регіонів в умовах участі в процесах мегарегіональної та глобальної економічної інтеграції.

Практична значущість одержаних результатів підтверджується їх застосуванням на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях ієрархії управління з відповідними документами про впровадження: Управління економічного співробітництва Міністерства закордонних справ України і Ради експортерів та інвесторів (довідка № 51/19-200-1602 від 23.05.2018 р.); Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка № 7/12-5120 від 22.05.2018 р.); Львівської торгово-промислової палати (довідка № 19-08-5/695/1 від 15.06.2017 р.); Івано-Франківської торгово-промислової палати (довідка №15-03/270 від 7.12.2017 р.); Одеської торгово-промислової палати (довідка № 2001-08/81/1 від 19.02.2018 р.); Запорізької торгово-промислової палати

(довідка № 22.2/570 від 10.10.2017 р.); Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області (довідка № 47/12-14-1243/2018 від 25.05.2018 р.). Звернемо увагу на використання рекомендацій і висновків дисертації саме в діяльності регіональних торгово-промислових палат, які відображають економічні інтереси суб'єктів макrorівня – підприємств.

Отримані наукові положення знайшли застосування у навчально-методичному процесі вітчизняних та зарубіжних навчальних закладів: ПВНЗ “Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій” (довідка № 326-9/16 від 26 грудня 2016 року), Вроцлавського економічного університету Республіки Польща (довідка № 9/19 від 04.05.2017 р.).

5. Оцінка повноти викладення наукових положень дисертації в опублікованих працях і в авторефераті

За результатами проведених досліджень автором опубліковано 69 наукових праць загальним обсягом 49,8 д.а., з них – одноосібна монографія, чотири колективні монографії, 30 статей (у тому числі 15 одноосібних) у наукових фахових виданнях (з них вісім статей у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз), 23 публікації у матеріалах конференцій, п'ять публікацій у закордонних виданнях, шість публікацій, що додатково відображають наукові результати дослідження, з них два колективних підручники.

В опублікованих наукових працях та авторефераті на належному рівні висвітлено основні положення дисертаційної роботи, які становлять наукову новизну і виносяться на захист. Результати дисертаційної роботи мають достатній рівень оприлюднення і опубліковані в наукових виданнях до захисту дисертаційної роботи. Основні положення, висновки та практичні рекомендації дослідження обговорені та схвалені на багатьох міжнародних, всеукраїнських, міжвідомчих, вузівських конференціях та семінарах.

6. Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам

Тема докторської дисертації Ю. В. Полякової істотно відрізняється від

теми дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук та, відповідно, не містить результатів останньої. Дисертаційна робота є завершеною та самостійною науковою працею, її зміст відповідає окресленій меті і завданням, характеризується логічним структуруванням викладення матеріалу, чітким обґрунтуванням наукових результатів, достатньо широкою аналітичною базою.

Зміст автореферату та дисертації ідентичні за структурою, логікою викладення матеріалу, відповідністю основних положень та висновків. Зміст автореферату достатньою мірою та в стислій формі відображає основні положення та узагальнення дисертації з достатнім графічним наповненням. Оформлення дисертації та автореферату здійснено відповідно до вимог і стандартів Міністерства освіти і науки України.

7. Дискусійні положення і зауваження до дисертаційної роботи

Відзначаючи загалом достатній рівень наукових здобутків дисертанта, обґрунтованість отриманих результатів, вкажемо на дискусійні положення та окремі зауваження:

1. Оскільки предмет дисертації – це процес підвищення конкурентоспроможності регіонів України в умовах євроінтеграції, то доцільним було б більш глибоке теоретичне узагальнення таких понять, як “регіон”, “інноваційні засади”, “євроінтеграція України” і, відповідно, до їх системних істотних характеристик окреслення еволюції теоретичних засад методології їх дослідження.

2. Тлумачення поширених теоретико-методологічних моделей – “регіон-квазідержавна”, “регіон-ринок”, “регіон-соціум” залежно від функціонального призначення (с. 65) автор поєднує із твердженням про зміну методологічних підходів до розгляду регіону як самостійного учасника ринкових відносин від впливом глобальної економіки і про необхідність адаптування економіки до викликів техноглобалізму. Водночас наголошується на важливості забезпечення конкурентоспроможності об’єктів різних рівнів системної ієрархії управління і застосовується категорія динамічної конкурентоспроможності. З нашого погляду, теоретична

основа роботи потребує чіткішого авторського визначення або розвитку власних положень сутності трансформацій і відмінностей методології дослідження конкурентоспроможності на різних рівнях – регіону, міста, громади тощо.

3. Важливим напрямом дослідження є формування і розвиток регіональної та інноваційної політик ЄС, що відповідає назві теми і предмету дослідження. Втім, на нашу думку, чіткого визначення потребує функціональне призначення та специфіка діяльності діючих європейських інститутів, саме в контексті забезпечення конкурентоспроможності регіонів країн-членів ЄС на інноваційних засадах розвитку, роль і значення яких в роботі відображені лише фрагментарно (с. 245, 254).

4. Наголошуючи на негативних тенденціях у патентуванні вітчизняних наукових розробок, диференціацію у винахідницькій активності на регіональному рівні, втрати у кадровому забезпеченні (с. 185-186), автор акцентує увагу на основних причинах цього, проте не пропонує напрямів і методів розв'язання поставленої проблеми, особливо з акцентом на тому, як це може вплинути на підвищення конкурентоспроможності регіонів.

5. Визнаючи обсяги фінансування освіти та розвитку людського капіталу найважливішими чинниками ефективності інноваційного розвитку регіону та його конкурентоспроможності, автор подає пропозиції щодо розвитку людського капіталу на регіональному рівні, зокрема через запровадження конкурсного підходу до фінансування підготовки фахівців особливо значущих спеціальностей для місцевої промисловості і науки, створення нових робочих місць для працевлаштування випускників навчальних закладів регіонів відповідно до отриманого фаху для забезпечення відповідності компетенцій студентів наукових та інженерних спеціальностей потребам інноваційного розвитку (с. 275). На наш погляд, в межах об'єкта дослідження доцільно було б виявити домінуючі тенденції зайнятості та основні структурні зміни в запитах на ринку праці регіонів України відповідно до техноглобалізму.

6. Позитивною стороною дисертації є, безперечно, використання сучасних економіко-математичних методів дослідження, але інтерпретація отриманих результатів не завжди супроводжується чітко окресленою аргументацією пропозицій та рекомендацій. Так, таксономічний аналіз оцінювання рівня інноваційної активності регіонів України показав, що високого або достатнього рівня розвитку у 2017 році досягають лише Харківська, Дніпропетровська, Львівська і Запорізька області та м. Київ, а всі інші регіони мають значно нижчі показники (с. 229-231). При цьому не наводяться причини або передумови такої диференціації, яка згідно даних табл. 3.11 має тривалий характер, і не пропонується у наступних розділах чітка система заходів з підвищення рівня інноваційної активності в регіонах.

7. В роботі не достатньо вичерпно окреслена сутність застосовуваних інструментів стимулювання інноваційної діяльності малих та середніх підприємств на регіональному рівні, акцент зроблений переважно на розкритті ролі малого інноваційного підприємництва, його конкурентних перевагах та досвіду європейських країн з підтримки такого виду бізнесу (с. 190-192). Видається доречним доповнення цього матеріалу результатами аналізу інноваційної активності малого та середнього бізнесу в Україні, зокрема у групах регіонів або галузей, отриманих за результатами кластеризації областей за конкурентними перевагами та інноваційною активністю.

8. У п'ятому розділі дисертації (с. 343-344) не досить чітко представлені прикладні засади формування стратегії інноваційного розвитку глобалізованих регіонів для досягнення належного рівня конкурентоспроможності. Одночасно автор використовує поняття інтелектуальних кластерів при окресленні перспектив розвитку регіонів у формі С-регіонів, але не достатньо повно розкриває сутність цього поняття і не достатньо обґрунтовує закономірність та критерії, за якими відносить до такої категорії регіонів Дніпропетровську, Полтавську, Кіровоградську, Черкаську, Тернопільську та Хмельницьку області.

Разом з тим, наведені вище зауваження не знижують високого рівня проведеного здобувачем дослідження і мають певною мірою рекомендаційний характер.

8. Загальний висновок

За змістом, актуальністю теми дослідження, структурою та переліком і характером вирішених завдань, теоретичною і прикладною значущістю, елементами наукової новизни дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам для кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук і положенням паспорту зі спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Дисертаційна робота виконана на високому науковому і професійному рівні, супроводжується належно оформленим авторефератом та достатньою кількістю наукових публікацій, які підтверджують вагомість науково-методичних і теоретичних результатів роботи. Попередні результати досліджень, за якими Ю. В. Полякова захищала дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, не виносилися на захист дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Полякової Юлії Володимирівни на тему: “Інноваційні засади підвищення конкурентоспроможності регіонів України в процесі євроінтеграції” за змістом, сутністю, отриманими результатами, оформленням та іншими ознаками відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (з врахуванням змін за Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015 р.), що пред’являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, а її автор – Полякова Юлія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

Підпис *Ю.В. Полякова*
Засвідчую
Вчений секретар *Ю.В. Полякова*

О. І. Лайко